
JOAN M. FURIÓ VAYÀ

**ELS POEMES VALENCIANS DE
JOSEP VICENT ORTÍ. ESTUDI I
EDICIÓ**

---

1. JOSEP VICENT ORTÍ

Sense el llinatge dels Ortí seria complicat entendre la història literària de l'edat moderna d'aquest país. Diversos estudis recullen la producció dels principals membres d'aquesta família, Marc Antoni Ortí i Josep Ortí, pare i fill. Ambdós van participar en nombroses acadèmies i certàmens poètics en la València del xvii,¹ i també publicaren abundants obres; de més a més, ocuparen diversos càrrecs en l'administració foral valenciana. Fuster (1989:229) en diu: «cal observar que són els buròcrates dels municipis i de la Generalitat—la dinastia dels funcionaris Ortí hi mereix menció a posta—els qui conserven, per al català, un to d'elegància, de pulcritud diguem-ne gramatical, i un sentit de la tradició que rarament trobaríem en els poetes contemporanis.»²

No obstant, les mostres en català d'aquests lletraferits se circumscriuen sobretot als documents administratius,³ i algun poema en la nostra llengua. De fet, ells, com la resta de buròcrates i els màxims poders estamentals de València, s'encabiren sense problemes en la castellanització que promovia la monarquia centralista dels Àustria.⁴ Aquesta castellanització, com és sabut, va atényer la nostra literatura a bastament i les mostres literàries que hui dia tenim en català s'instal·laren, seguint Escartí (1999:17), «en un marge més o menys ampli i allarà a l'àmbit de la cultura manuscrita.» En aquesta parcel·la, doncs, trobem l'obra literària en català dels Ortí.

(1) Pel que fa a les intervencions dels Ortí en les acadèmies, vegeu Ferrando (1983: 885, 941, 956-964) i Mas (1991:1598-1603).

(2) Vegeu en Fuster (1985: 127, 139) més reflexions sobre els Ortí.

(3) Martí Mestre (1991: 29-32) ha atribuït *Les ordina-cions de la costa marítima* a Josep Ortí.

(4) Fuster, 1985:141; 1986:36.

Josep Vicent Ortí Mayor (1673-1750), nét de Marc Antoni Ortí i nebot de Josep Ortí, fou secretari vitalici de la Fàbrica del Riu. Les primeres demostracions literàries que redactà les trobem, com és de suposar, en les diverses acadèmies que nasqueren al cap-i-casal en el tardobarroc valencià, com són l'Acadèmia a les senyores (1698) i la de València (1701-1707).⁵ Durant la Guerra de Successió, ell, com la seua família, es van declarar borbònics, per la qual cosa uns foren empresonats i d'altres enviats a l'exili durant el període austriacista. D'aquesta manera, els Ortí es van alegrar de la capitulació de València a les tropes del duc d'Anjou. Josep Vicent Ortí ho testimonia a través de diverses relacions festives i alguna lloa sacramental en ocasió de qualche esdeveniment relacionat amb els Borbó.⁶

A més de les relacions festives, Josep Vicent Ortí té una immensa obra, que classificarem en quatre blocs: a) obres de caràcter espiritual i hagiogràfiques, en les quals Ortí manifesta un sentiment religiós pregon, fins i tot allà on la cultura de l'edat moderna no ho exigia; b) oratoris i lletres per a mestres de capella, fetes en col·laboració, per exemple, amb Rabassa o Pradas, a més d'altres mestres reputats de la ciutat; c) obres historiogràfiques i dietarístiques, que miraven de justificar a través de mitjans «històrics» alguna devoció o imatge pietosa; entra també en aquest bloc el dietari sobre la Guerra de Successió que va escriure i que és conservat a la BUV; d) obres dramàtiques, en què situem les quatre lloes que féu, un auto sacramental i vint-i-vuit col·loquis, dels qual només dos són en català. Tota aquesta obra ha estat escrita en castellà.

Hem de considerar que l'ús del català en l'obra d'Ortí revela, a la llum del seu ideari lingüístic (que veurem més avant), la renitència de la nostra llengua, emprada, sobretot, a través d'un sentiment heretat, davant la pressió del castellà. No obstant açò, no podem ometre la funció estètica i social de l'obra en català d'Ortí, així que, en aquestes funcions, s'hi centrarà el nostre treball.⁷

Certament, l'ús del castellà en l'obra impresa del lletraferit és el motiu pel qual la seua figura ha estat poc citada pels investigadors del nostre barroc: Comas (1964:VI,416) i Blasco (1983:XXIV) tan solament citen Ortí com a compilador de peces en valencià dins la relació festiva *Fiestas centenarias* (1738), en la qual el mateix compilador escriu una dedicatòria en valencià.⁸ Recentment, Sansano (2001) se n'ha ocupat en part; i a nivell divulgatiu hi ha un quants articles.⁹

Però, com hem dit suara, el lloc que era connatural a la nostra llengua eren els manuscrits: el que hui presentem, *Poesías sacras* (ms. 6366, Fons Serrano Morales, BMV), obra d'Ortí Mayor, no havia estat, fins a hui, editat per cap estudiós, tot i la innegable vàlua com a testimoni del conreu de la nostra llengua en un context de transculturació a favor dels models castellans.¹⁰

Actualment comptem amb diverses investigacions que han anat exhumant dels manuscrits nombroses mostres de la literatura barroca en català,¹¹ la qual cosa ens ha proporcionat un ventall el suficientment ampli per a fer-nos idea dels gustos de l'època. En la línia d'aquests treballs, el que hui donem a conèixer és important per dos motius:

(5) Per acadèmia hem d'entendre, en paraules de Romeu i Figueras (1991:II:60), «una sessió literària ocasional d'una certa pretensió, o bé una mera reunió més o menys periòdica d'afeccionats a fer versos.»

(6) Totes les dades biogràfiques i bibliogràfiques les hem extret de Ximeno (1743:II,312-316). Fuster (1830:II,31) recull la data de la mort.

(7) Rafanell (1989:616-620) demostra que no hi ha di-glòssia en un cert tipus de composicions barroques ne tant que tracten els mateixos temes en castellà i català. Aquest raonament també és vàlid per als nostres poemes. Vegeu també Rossich (1989:535-540).

(8) Reproduïda a Ribelles (1943:III,422,423)

9 Escartí (1994); Escartí/Furió (1998).

(10) Aquesta transculturació l'hem d'entendre segons la reflexió de Molas (1989:510): «certament el barroc català està estretament lligat al castellà, però crec que (...) hi ha dues bones raons que ho justifiquen. Primera raó: la literatura espanyola (...) exerceix la seva hegemonia a tot Europa. Segona raó (...) si els anglesos o els alemanys es van emmirallar amb la cultura espanyola, què no havien de fer els catalans?»

(11) Per una compilació d'aquests treballs, vegeu Escartí (1999:17-22). Hem d'afegir-hi, al nostre parer, els estudis de Martí Mestre (1991, 1997), Romeu i Figueras (1991), Ferrando (1995) i el del mateix Escartí (1998:29-45).

el primer, per la representativitat dels gèneres que hi recollim (dècimes, jeroglífics, col·loquis); el segon, perquè aquesta complicació, situada en la primera meitat del Set-cents, estableix un pont, allà on hi havia un buit, entre la literatura barroca del Sis-cents i les primeres obres de Ros i Galiana.

2. EL PENSAMENT LINGÜÍSTIC D'ORTÍ

Josep Vicent Ortí redactà al pròleg de les *Fiestas Centenarias*. Una defensa de la llengua, que diu:¹²

Si se me culpa que uso en la *Dedicatoria* del idioma materno, a tiempo que en los archivos (especialmente en los seculares) todo se nota en castellano, diré que a más de que es política urbanidad hablar a cada uno en su lengua propia, tengo la justificada razón de considerar que, si no se continúa la noticia de la lengua valenciana, se irá insensiblemente olvidando por el tiempo, como ya sucede en las dicciones y vocablos del tiempo de la Conquista; y este perjuicio producirá tan irreparables daños que, por estar en este idioma todas las importantes escrituras e instrumentos de bautismos, matrimonios, vínculos, testamentos, donaciones y otros assumptos de esta entidad, si se pierde su inteligencia (como es indefectible) se ha de seguir necesariamente una notable confusión en las más nobles familias, una dolorosa quiebra en los patrimonios y un olvido total de los más heróycos sucessos: motivo que fue poderoso en años passados para suspender en la Francia la idea que se pretendía de que el modo de escribir se conformasse enteramente con el de pronunciar y leer.

La disculpa per usar la llengua materna esmenta dues qüestions: la menys important és que els valencians del Set-cents veien que la llengua que parlaven no era la mateixa *del tiempo de la Conquista*; la segona, que el valencià, que tenia un ferm suport en l'administració foral trenta anys abans, havia retrocedit. Ortí comprova, amb els llibres antics que posseïa a casa i amb la documentació a l'abast, el canvi de significat o la desaparició de moltes paraules, un perill per a la recuperació de la història antiga; de l'altre costat, mostra el temor que es perda la memòria històrica, temor exagerat si atenem a la indefectibilitat de la pèrdua total del valencià, però que, alhora, denuncia una tendència sociolingüística que ha anat confirmant-se al llarg dels anys: la pèrdua de l'ús de la nostra llengua en els documents de les administracions valencianes.

Si, com diu Fuster (1985:128): «els Ortí tenien indiscutiblement una idea “literària” de la llengua, encara que només com a “literatura jurídica”», aqueixa idea, en Ortí Mayor, anava dissolent-se per obra de la Nova Planta.

Recordem que la llengua usada en l'administració eclesiàstica valenciana, fins que l'arquebisbe Mayoral no ho modificà, era la nostra.¹³ Igualment, una cosa era la llengua literària, artificiosa, forastera –la castellana–,¹⁴ i una altra la dels arxius, la nacional, (almenys fins l'arribada del Borbó), que connectava amb la que parlava una àmplia massa d'analfabets que només sabien parlar la llengua dels progenitors, la valenciana.

(12) Reproduïda també a Pitarch (1972:65-66).

(13) Pareu atenció a l'aclariment entre parèntesi que trobem en aquesta defensa: *especialmente en los seculares*. El valencià continuava usant-se en alguns arxius de l'Església.

(14) Nadal, 1986.

El fet que la llengua literària passés a ocupar, amb el suport de l'Estat centralista, l'espai de la llengua nacional era ben preocupant. Com a bon retòric, l'astut Ortí, per a donar suport al seu argument, posa un exemple de la pàtria d'origen del monarca...

Ortí és fruit de l'època en què va viure. Si actualment podem qualificar la seua actitud com a diglòssica, encara gràcies, car, d'altra manera, no comptaríem amb el recull que oferim, ni una dedicatòria en vernacle, ni uns quants poemes i col·loquis arplegats a les *Fiestas Centenarias*.

3. ELS POEMES D'ORTÍ MAYOR

3.1 GENERALITATS DEL MANUSCRIT¹⁵

Poesías sacras forma part del grup d'allò que anomenem literatura manuscrita del barroc. L'oralitat n'és un tret definidor: eren obres de gaudi directe, que només demanaven una còpia per ser llegida i un auditori. L'autor poc importava, era poesia de consum ràpid, i la fugacitat per a la qual era feta manava deixar de banda l'autor per a centrar-se en l'espectacle, en la festa (que podia durar dos dies, un, o una vesprada) i en allò que les composicions deien.¹⁶

Ortí sabia que els seus poemes eren efímers. Escau reproduir ara una de les dècimes que podem llegir després: «Tots celebren lo luïment / que en est altar huy adverteixen; / però no, no tots coneixen / un defecte, y ben patent: / que el saben és evident, / y sobre ser açò clar / ningú el sap adivinar. / Qual serà? Ningú diu res? / Puix ara el dich: sàpien que és / que esta nit se ha de acabar». Un home, però, amb la seua curiositat (el qual, fins i tot, havia compilat l'obra del seu oncle) no podia resignar-se a la destrucció de la seua obra pel pas del temps, i és així com naix el nostre manuscrit.

La circumstancialitat ompli les pàgines de *Poesías sacras*, una poesia elaborada per a festes, cançons o altres moments que, en el nostre cas, sembla combinar l'encàrrec amb la devoció per escriure. En aquest sentit, podem veure com Ortí anava escrivint poemes que, en un moment donat, col·locava allà on podia: prova d'açò és que algunes peces (sobretot villancets o cantates) que tenen el títol escrit en el mateix moment que l'obra, al costat, i escrit posteriorment, trobem un o dos llocs on havien estat utilitzades.

És en aquest punt on podem observar un altre aspecte del manuscrit, el més purament comercial. Si adés hem assenyalat que Ortí reunia els poemes per desig de perduració, no menys cert és que també els aplegava per a traure'n profit, de manera que s'estalviava la feixuga tasca d'elaborar diversos poemes encarregats sobre una temàtica en concret. De casos n'hi trobem per totes parts, en aquesta edició mateix, per posar algun exemple, podem veure que Ortí hi va escriure un sonet a sant Joan de la Creu per a les festes de la canonització del sant que feren els carmelites a Tarragona, després, usà aquesta peça per al *gran concurs de les festes* (?) de València.

(15) Vegeu també la descripció que fa del manuscrit Giner (1991:178).

(16) Escartí (1999:17).

Les obres no només estaven adreçades a València, també n'hi havia per a moltes poblacions valencianes (l'Alcúdia, Carlet, Sogorb, Elx, Càlig, Biar, Castelló de la Plana, Silla, etc.) i forasteres (Sevilla, Tarragona, Múrcia).

El manuscrit té més de 300 pàgines, i tot, llevat d'un tretze per cent en valencià, és escrit en castellà.

3.2 LES OBRES ESTRUCTURALMENT CIRCUMSTANCIALS

3.2.1 *Les peces vicentines (I)*

En el recull que oferim hi ha cinc peces dedicades al sant, una de les quals és un col·loqui, que comentarem després. La peça 1 està formada per set quartetes heptasíl·labes (*coplas*) que Ortí féu per al gremi de moliners en ocasió d'una processó d'acció de gràcies, feta a València l'any 1726, que celebren l'obtenció del ritu doble per a la festivitat del sant. Les *coplas* eren llançades des del carro que representava el gremi en la processó. Açò era habitual, com es veu als llibres de relacions festives del període, farcits de composicions semblants. El fet que aquestes estiguen en valencià no l'hem d'atribuir a la relació amb sant Vicent; era corrent que les composicions estiguessen escrites en la nostra llengua amb independència de la figura a què anaven dedicades.

Les números 2, 3 i 4 reuneixen les dècimes que Ortí escrigué per a la festivitat vicentina que celebra, encara hui, el carrer de la Mar de València.¹⁷ Servien per a adornar l'altar efímer que tots els anys s'hi erigia en honor del sant dominic.¹⁸ La referència al clavari que pagava la festa és obligada. Aquestes referències apareixen en la quarta espinela de la peça 2 (vv. 38-39); i en les dues primeres i en l'última de la peça 3. Una altra referència obligada és el motiu de la festa del carrer: celebrar la resurrecció d'un xiquet del veïnat per obra del sant.

D'un altre costat, les llicències jocosos que es permet el lletraferit van en dues direccions: la increpació al clavari i les confusions i conflictes que es podrien produir per l'aglomeració de gent; és un humor que no es confon amb la grolleria ni el mal gust.

3.2.2 *Les peces vicentines (II): l'hagiografia popularista*

La número 4, per la singularitat que té, la comentarem a banda de les altres quatre. La circumstància és la mateixa que les darreres tres: l'ornamentació de l'altar al carrer de la Mar. La temàtica, però, canvia; Ortí ens n'explica la raó: aquell any, el 1745, fou clavariessa la marquesa de la Casta,¹⁹ la qual, per ser catalana, desitjà que l'altar fes referència a un miracle que el taumaturg va obrar a la seua terra: profetitzar, quan mancava blat Barcelona, l'arribada d'uns vaixells amb forment. En la peça hi ha dècimes, però també sonets, forma mètrica que no apareix en cap de les quatre peces anteriors.

(17) Josep Ortí ja hi participava amb poemes l'any 1709 (Ortí, 1715:300v).

(18) Sobre els altars, vegeu Comas (1964:VI,214).

(19) El marquès de la Casta i els seus fills eren assidus de l'Acadèmia. Així mateix, feren costat a Carles d'Àustria (Peset, 1987:29).

La singularitat d'aquest aplec no rau, ni de bon tros, en el que hem dit. Les espineles i els sonets, com veureu, es prodiguen a l'hora de donar detalls del succés i, encara que el motiu de la manca de menjar i la profecia es repeteix, les composicions semblen estar escrites amb la intenció, no de descriure la festa i parlar del clavari, sinó de narrar el miracle del sant. Açò, amb l'absència de jocositat i la doble referència a una història (diu a la dècima primera: «per més que escriguen / les històries proditgioses», i sobretot l'últim sonet: «segons de les històries ara ho trach») ens ha fet intuir que Ortí, per a elaborar aquests poemes, es va basar en una hagiografia anterior.

Comptat i debatut, l'obra del pare Vidal Micó *Historia de la portentosa vida del valencià apòstol de Europa San Vicente Ferrer* (1735), a les pàgines 34-35, mostra clares concomitàncies amb els nostres poemes.

El trasllat d'una obra culta al llenguatge popular s'ajusta a la didàctica contrareformista del barroc.²⁰ Ortí, home de lletra i pietós, adapta una obra culta per a la gent del carrer amb la intencionalitat de blasmar els endeviadors que gosen predir el futur embolicant la gent (dècimes VII-X), i els oposa a la figura del sant valencià, que, amb la sola confiança en Déu, féu una profecia i la va veure acomplir; i amb l'ajuda de la fe, és capaç de convèncer (sonet primer) el cap dels musulmans. La festa barroca torna a complir així les dues funcions: lúdica i didàctica.

3.2.3 *Els sonets a sant Joan de la Creu*

La destinació de la peça 5 és Tarragona. Ortí, bon coneixedor de la llengua comuna a les terres de parla catalana, respon en *llengua valenciana* l'encàrrec d'uns carmelites catalans i sense modificacions presenta també la composició a un concurs de festes a València.

Aquesta vegada el motiu de les composicions és la festa de la canonització de sant Joan de la Creu, paradigma de la Contrareforma al costat de santa Teresa, l'any 1727.

La temàtica del primer sonet és un motiu conegut –en to jocós–: la confusió que es produeix quan hi ha una multitud de gent reunida per a veure una festa. No queda lloc per a seure a l'església i la gent lluita per a obtenir-lo. Ell, però, restarà quiet i sense lloc delectant-se i veient com el dimoni, resignat, minva davant el poder del nou sant. L'altre sonet desenrotlla el tema que ocupa el segon quartet de l'anterior: la ràbia de tot l'infern i la joia dels països catòlics per la canonització.

El darrer sonet conté uns recursos literaris que paga la pena d'apuntar, com ara metàfores, símbols, antítesis i alguna sinestèsia. La circumstancialitat, com veiem, no està renyida amb la recerca d'una certa bellesa literària.

3.2.4 *La dècima a sant Pere Pasqual*

Aquesta espinela té per motiu l'adorn d'un retrat de sant Pere Pasqual, davant l'església de Sant Bartomeu, de València. Celebra el cristianisme a València, car, quan

(20) Rossich, 1989:168.

el sant va nàixer, s'hi trobava constret pels sarraïns, i ara no en quedava cap, de musulmà.

El mite de sant Pere Pasqual,²¹ fill d'una família de mossàrabs a la València ocupada pels sarraïns, el qual, després de ser bisbe de Granada i Jaén, va morir martiritzat a la ciutat de l'Alhambra, a més de representar el paradigma religiós contra l'infidel (el polític era el rei en Jaume), era el fil que enllaçava els creients del XVIII amb els primitius cristians valencians (el representant dels quals és sant Vicent de la Roda).

Per un altre costat, el conceptisme, juntament amb el quiasme dels dos últims versos, fan de la composició, al nostre parer, una de les més aconseguides del recull.

3.2.5 Els jeroglífics

El gènere literari que més bé pot representar el barroc és, en la nostra opinió, el jeroglífic. Allò que el caracteritza és el conceptisme. Està format d'una imatge i un text, normalment una terceta en romanç, que havien d'explicar un lema, generalment en llatí i sovint extret de la Bíblia, a primera vista enigmàtic: el joc de conceptes s'estableix a través del lema i la imatge i el text, i no hi ha res més propi del gust barroc que l'enigma i la subtileza del joc de paraules.²²

Aquesta peça té dues parts. En la primera, els jeroglífics anaven penjats a les columnes de l'església de Sant Andreu, a València, amb motiu del trasllat del Santíssim a la Capella de la Comunió; en la segona, Ortí féu uns jeroglífics per a adornar la casa del marquès de Mirasol.²³ La temàtica d'una part i de l'altra són diferents: la primera es basa en al·legories a Jesucrist i la Mare de Déu; en la segona, es lloa a qui paga els jeroglífics i torna a aparèixer l'element jocós de la confusió provocada per la multitud.

(21) Riera, 1986.

(22) Pedraza, 1981:59-64.

(23) Un altre assidu de l'Acadèmia. El marquès redactà, al costat de Josep Ortí, el memorial a Felip V perquè fossen retornats els furs (Peset, 1987:59; Ortí, 1715:231r).

(24) La primera notícia que hom tenia d'un col·loqui recitat a un convent era de l'any 1795, el *Coloqui del torn de les monxes de sant Cristòfol*, atribuït al pare Mulet i que Escorigüela reformà perquè pogués ser representat al convent de les Magdalenes: mireu Martí (1997:20). Endarrerim la data, doncs, en més de 65 anys.

3.3 ELS COL·LOQUIS

3.3.1 El Coloqui per a la festa de Nostra Senyora de la Esperanza

Els col·loquis d'Ortí són, en certa manera, un punt i a banda dins del gènere. Al manuscrit, a banda dels que ací editem, n'hi ha altres tres, en castellà, amb abundants semblances amb el nostre col·loqui i, alhora, diferents dels col·loquis de l'època.

Tractem primer de les circumstàncies que l'envolten: fou escrit per al convent de Santa Úrsula de València, per a la festivitat de la Mare de Déu de l'Esperança; probablement l'encarregà la clavariessa de la festa, la mare Mariana de sant Felip Neri, l'any 1730. No és estrany que un col·loqui siga recitat en àmbits privats, i la recitació en un convent devia ser prou habitual. La primera representació d'un col·loqui d'Ortí en un convent es troba indicada en el *Coloquio al nazimientto para las religiosas de Ruzafa* (1728).²⁴ Evidentment, l'espai condicionava la temàtica.

El col·loqui s'estructura al voltant de dos personatges, la mare Mariana i una monja anònima. El començament ve marcat per l'aflicció de la primera, la qual, tot i els prec

de l'altra, no vol dir-ne el motiu. Amb l'esperança de trobar-hi solució, ho explica: la Mare de Déu de l'Esperança té poca festa. Després de rebutjar altres formes festives, la clavariessa tria els gegants i nans, una festa amb màscares, una correguda de bous i una dansa. L'altra se n'estranya, perquè considera la mare Mariana persona seriosa i aqueixa mena de celebracions no escauen a un convent. La rèplica de la clavariessa ve de seguida: el gegant és la devoció de les monges a la Mare de Déu i el nan el seu escàs rendiment; la màscara la posa la modèstia que tenen les monges per no declarar què senten a l'hora de fer festa; el bou és la indevoció, al qual, per a torejar-lo, les religioses li clavaran la galotxa del fervor i la llança de la humilitat; i, finalment, la dansa representa que el cor de les monges balla d'alegria per la celebració. L'altra ho accepta i el col·loqui acaba amb el cant d'una salve en castellà feta també per Ortí.

El *Coloqui de Nostra Senyora de la Esperanza* mantindria un cert paral·lelisme amb els seus coetanis fins que la mare Mariana comença a relacionar elements propis de la pietat cristiana (devoció, modèstia, fervor, humilitat) amb els actes festius. A partir d'aquest punt, hauríem d'incloure el col·loqui dins el reduïdíssim grup dels que, com deia Fuster (1985:106), tenen com a finalitat «l'exhortació piadosa». Fet i fet, aquesta reformulació cristiana moralitzant fa d'aquesta una peça ben original entre els col·loquis de l'edat moderna: l'estil parenètic, malgrat que a l'inici semblava el contrari, fa del raonament una obra estranya.²⁵ I, tanmateix, res de nou en l'obra d'Ortí.²⁶

En l'aspecte formal, trobem característiques comunes amb els altres col·loquis.²⁷ Per donar realisme a l'obra, Ortí esmenta el nom de suposats personatges reals (vv.18, 101-102) que estarien mirant la representació; l'ús d'expressions populars i llocs coneguts per la concurrència tindria la mateixa finalitat (vv.35, 78). La jocositat, en el text, pot ser entesa tenint en compte l'objectiu moralitzador. L'acotació que trobem al text permet situar-lo entre aquells que Martí (1997:35) considera «més elaborats».²⁸

3.3.2 *El romanç de la processó de sant Vicent i els bultos de Sant Esteve*

Aquest col·loqui, a diferència de l'anterior, s'ajusta més bé al grup de col·loquis del Set-cents. Sembla que no hi haja una circumstància clara perquè Ortí el redactés. Podríem situar-lo entre les peces que féu per gust. El lloc per a ser llegit és l'Acadèmia.

El lloc i la concurrència limitaven lingüísticament el romanç, però com que la voluntat d'Ortí fou d'escriure'l en la llengua materna, necessitava un lloc i un motiu més amplis: el motiu és sant Vicent; el lloc, la huitada de la festivitats; per això, *ni serà impropï lo assumpt, / ni lo idioma valencià*. Així comença el romanç, justificant la llengua i la temàtica. La nostra peça 9 pot relacionar-se amb les que narren una processó: en el nostre cas, i només en primera instància, la que fa la ciutat a sant Vicent Ferrer.²⁹

El col·loqui s'estructura al voltant de dues veus: la d'Ortí i la d'un llaurador. Ortí comença dient que d'un dels pobles de l'Horta, va anar un llaurador a València a veure la processó de sant Vicent i, en tornar al poble, contà a tots el que va veure. En aquest moment entra la veu de l'hortolà i, a manera de monòleg, va exposant el transcurs de

(25) Sansano (2001) ha sabut arribar més lluny en trobar el mètode que usà Ortí per a reformular en clau religiosa el col·loqui: la tècnica del *contrafactum*.

(26) El *Coloquio al nazimientto para las religiosas de Ruzafa* és d'aquest tipus: comença amb dos personatges, marit i muller, que comencen a discutir (to jocós). En un moment donat, la dona veu que l'home se'n va i demana l'ajuda d'uns pastors. Els pastors s'uneixen al marit i l'esposa, sense l'ajuda, decideix d'anar-se'n amb ells. Els pastors, després, li diuen que se'n van a adorar Déu i, en aqueix moment, se'ls apareix un àngel. El col·loqui acaba amb l'adoració del Jesuset.

(27) Martí Mestre, 1997: 25-32.

(28) Aquesta acotació és signe que Ortí dominava prou bé la teatralitat en els col·loquis: el fet d'aventurar-se a fer un auto és prova significativa. Però l'afirmació d'aquesta tesi la trobem en el col·loqui que escrigué per a les monges de Russafa. Allà hi ha dues acotacions, la primera diu: *descúbrese la cueva con el santo Niño*, la qual cosa pressuposa un escenari (!) i quelcom que el cobresca; la segona és: *arrodíllense todos delante de la cueva*.

(29) D'aquesta mena són el *Coloqui entrentengut de coses tocants a la gran festa del Corpus*, de l'any 1734 i escrit per Carles Ros, o el *Rahonament que fan quatre llauradors sobre haver vist la funció y processó del Corpus de dita ciutat*, de l'any 1759 i d'autor desconegut.

la processó, fins l'arribada del clergat, moment en què decideix anar-se'n perquè, per a ell *no era vista los frares y capellans*. Un fet, però, li interromp la marxa: troba un *primorós altar* al carrer de la Mar i, prop d'allí, els *bultos* que són guardats a l'església de Sant Esteve i que representen el bateig del sant dominic. En fa una descripció burlesca, comparant-los amb la gent que els mirava. Quan acaba, reprén un parell d'elements que havia vist en la processó: els gegants i els nans. Dels primers fa un llistat mencionant les seues virtuts i defectes, atribuint-los qualitats humanes per a aconseguir un efecte jocós; els nans són descrits tenint com a referents el gegants. El col·loqui acaba amb el desig del llaurador de no tomar a la festa fins l'any pròxim.

També en l'aspecte formal, el romanç presenta moltes semblances amb els coetanis. Conté una introducció en què n'exposa la raó i la justifica (la veu d'Ortí). Els darrers versos mostren la «moral» que s'ha d'extraure de l'obra: les festes, una vegada a l'any, no fan mal. Hi apareixen refranys i expressions populars (vv.218-221) que, al costat de referències espaciotemporals (vv.7-24, 94, etc.), feien més pròxim el text als oients. Les hipèrboles, amb el conegut recurs de la bulla, la cosificació de les persones, comparades amb els *bultos*, i la humanització del gegants hi són els recursos còmics més importants.

3.4 EL VILLANCET

«Cal dir que l'obra musical del barroc és el villancet». Aquestes paraules de Josep Climent (1989:349) remarquen la representativitat del gènere en la música de l'edat moderna. Els villancets tenien finalitats diverses: celebrar l'arribada d'algun noble o religió important, substituir parts de l'Eucaristia, celebrar la festivitat d'un sant... Eren peces circumstancials, d'encàrrec. La temàtica predominant és la religiosa, i en aquest àmbit és on el villancet gaudirà d'esplendor. En els inicis, en el *xvi*, eren en llatí, però després podem trobar-ne en romanç. I quan diem romanç, llegiu castellà.

Perquè, si alguna cosa té d'original el villancet que publiquem és la llengua. En l'àmbit del català només tenim notícia de quatre villancets del *xvii* en el nostre idioma: el *Villancet de les nacions*, de Francesc Soler, a Girona, i, a València, els tres que va escriure Ortells, conservats a l'arxiu de la Seu valentina.³⁰

La plenitud del gènere al *xviii* no provocà, però, un augment considerable de les composicions en la nostra llengua; de fet, només n'hi trobem onze: els nou de Josep Lamarca, mestre de la capella de la Mare de Déu dels Arcs a Olot, el 1767; *Esta nit graciosa*, de Francesc Salvat, mestre a la catedral de Tarragona; i *Les dotse van a tocar* de Pradas.³¹ Val a dir que tots són peces de temàtica nadalenca.

El villancet en català que fa setze, el nostre, és, per tant, un *rara avis*, tant pel vehicle lingüístic adoptat, com per la temàtica de la peça en el conjunt de villancets en català.

Està dedicat al titular de la parròquia de l'Alcúdia, sant Andreu, potser per a la festivitat del patró, el 1727. En un altre article,³² indicàrem que tal vegada la relació d'Ortí amb l'Alcúdia era a través del comte del mateix títol. Hem d'afegir una altra suposició: durant la primera meitat del Set-cents, l'oligarquia agrícola alcudienca va

(30) Rifé (1999:69) reproduceix un fragment del *Villancet de les nacions*; pel que fa als villancets d'Ortells, Climent (1979) i Chavarri (1910).

(31) Querol i Gavaldà, M. (1979); Climent (1979). Aprofitem l'ocasió per a agrair a mossén Josep Climent que ens deixés consultar el seu llibre de Querol, tan difícil de trobar.

(32) Escartí/Furió (1998).

estar en plet contra el comte perquè volien que la jurisdicció de la vila recaigués en el rei, no en ell. L'Alcúdia, durant el XVIII, fou un destorb per al noble.³³ ¿Tal volta fou aqueixa oligarquia qui encomanà al nostre lletraferit aquest villancet?

L'elecció del català en aquest i altres villancets és, ara com ara, una incògnita. Potser era una concessió al públic, o una mostra més del virtuosisme barroc.

El villancet d'Ortí és la narració en vers del martiri de sant Andreu, extret de la *Llegenda àuria*. L'estructura de la peça en determina el ritme narratiu: la intencionalitat apareix a l'*estribillo*: res no pot véncer el poder de Déu manifestat en la fe, sant Andreu n'és l'exemple; les *coplas* van narrant la presó i els turments que patí l'apòstol; el recitat conta la predicació que durant dos dies va fer penjat de la creu; i l'ària és la mort i la glorificació del sant. Una forma amena i certament aclaparadora d'adoctrinar el poble.

4. LÈXIC D'ORTÍ

Sense ànim d'exhaustivitat, tot seguit oferim un llistat de paraules que, o bé poden tenir un significat obscur per al lector actual, o bé tenen un interès lexicogràfic: per a açò darrer, usarem les següents sigles: +, mot o accepció que no apareix ni al DCVB ni al DECat; *, paraules de les quals endarrerim la data de la primera documentació en aquests diccionaris; =, mots que no hi són documentats.³⁴

(A)**faram** (9:225) conjunt de feres, d'animals salvatges. Animal salvatge o danyós (DCVB V,806).

Almanac (4:92) llibre basat en les conseqüències dels signes zodiacals (DECat I,525).

+**Bambar** (3:23) de *bamba*, estar embaladit, torbat (DCVB II,255).

***Barril** (5:II,13) cremaller o grellat gros, sostingut per un peu elevat, on cremen teies per fer llumenària en les festes de carrer (DCVB II,328).

Bulla ('bulleta' 5:II,13) diversió sorollosa de diverses persones (DCVB II,730).

=**Calbissó** ('calbizons' 3:45) calbot (DCVB II,840), clatellada (DECat II,411).

***Caragol** (5:II,6) closca de mol·lusc del gènere tritonium que serveix de trompa per convocar gent (DCVB II,1004).

Corbellot (9:34) paraula insultant amb què els habitants de València motejaven als llauradors (DAg II,76).

Cordial (8:175) preparació medicinal que activa l'acció del cor i augmenta la temperatura general del cos (DCVB III,536).

=**Donar a algú quinze i falta** (8:36) ésser-li molt superior (DCVB IX,65).

+**Eixida** (8:59) coet volador que s'enlaira i esclata que està més alt (DAg I,595).

Enhora (9:49) tot seguit (DCVB IV,984).

***Formigol** (5:II,7) insecte vermell amb taques negres (DCVB V,990).

+**Galotxa** ('galotja' 8:162) bastó acabat en punta que els toreros claven damunt el coll i esquena del bou per incitar-lo i fer-lo tornar més brau (DCVB VI,140).

(33) González/Vallés, 1997:31-32.

(34) Per a un estudi acurat de la llengua de l'Horta de València durant el XVIII, vegeu Martí Mestre (1997:77-223). Per a la llengua en l'edat moderna: Casanova (1989), Escartí (1994).

Matxinet ('machinet' 8:167) ganivet de muntanya (DECat V,546, seguint el de Sanelo).

=**O de Sant Joan** (9:221) rosetó de l'església de Sant Joan del Mercat a València (DCVB VII,823).

***Oracle** (9:40) persona que tothom escolta per la seva saviesa o per la seva autoritat en una matèria (DCVB VIII,20).

Porrat (3:42) fira o petit mercat de cigrons torrats i altres llepolies que s'instal·lava a la vora d'un santuari el dia i la vuitada de la seva festa (DCVB VIII,763).

+**Rajonear** (8:165) del cast. *rejonear*, en el toreig a cavall, ferir amb la llança al bou (DRAE 1125).

+**Salve de cecs** (8:221) salve resada pels cecs que recitaven plecs solts.³⁵

+**Silla volant** (3:9) del cast. *silla volante*, carruatge de dues rodes i de dos seients, col·locat sobre dues vares de les quals tira un cavall (DRAE 1203).

Sordina (5:II,6) peça o aparell que, aplicat a un instrument de música, en disminueix considerablement la intensitat del so (DCVB X,12).

+**Sort** (8:163) del cast. *suerte*, cada una de les tres parts en què és dividida la correguda de bous (DRAE 1227).

***Suís** (8:63) pl. soldats d'infanteria procedents de Suïssa que des de segle xv fins al xix prestaren servei a sou de França, Espanya i altres països en diverses guerres (DCVB X,67).

=**Súmmula** (4:46) compendi molt breu, sobretot de tractats de filosofia (DCVB X,71).

Taravella (1:20) cadellet del molí, bastonet que, penjat a la tremuja del molí fariner (...) fa un soroll repetit tot el temps que la mola molta (DCVB X,152).

=**Tirar el barret al foc** (4:XIV,14) haver-hi motiu per a irritar-se molt, per a reaccionar violentament (DCVB X,307).

+**Tirasac** (4:93) ofici del gremi de mesurers de l'Almodí ocupat de carregar els sacs de blat per a transportar-los.³⁶

***Torrat** (3:43) cigró torrat (DCVB X,375).

Tremuja ('tramutja' 1:19) caixa en forma de tronc de piràmide, dins de la qual s'aboquen materials que s'han de moldre, etc. i per l'obertura inferior de la caixa passen a les moles (DCVB X,481).

Xanxa ('chanza' 8:32) burla, cosa dita per riure o burlar-se (DCVB X,907).

5. L'EDICIÓ

Quasi totes les peces les nostre recull, llevat de la número 9, només ens han pervingut a través del manuscrit que estem treballant. Aquesta peça, el romanç, ens ha arribat, a més, a través de dues edicions. La primera és de José Ruiz de Lihory, baró d'Alcahalí, el qual en publicà una part que va copiar del nostre manuscrit mateix.³⁷ L'altra edició la féu Ribelles Comín des de la del baró.³⁸ D'altra banda, el baró ressenya

(35) Caro Baroja (1990, *Ensayo de la literatura de cordel*, Madrid, Itsmo, p. 52) diu que els cecs: «cantaban oraciones y canciones en honor de los santos.»

(36) Encara que no aparega al DCVB, ni al DECAt, aquesta no és la primera documentació del mot: V. Vallés (2000, *La Germania*, València, IAM, p. 432) el recull en un document del 1522. E. Casanova (1986, «Els estudis lingüístics sobre documentació administrativa», *Tradicció i modernitat en el llenguatge administratiu*, Barcelona, p. 95) també el recull al xvi.

(37) Ruiz de Lihory, 1903: 126-128.

(38) Ribelles, 1943:III: 429-430.

una edició d'aquest romanç del 1780, de la qual no hem pogut trobar cap exemplar. Agafarem com a base de la nostra edició el romanç del manuscrit; les diferents variants que se'n deriven de la col·lació les referirem en l'aparat crític.

També hi referirem tant les variants d'autor, com les alteracions voluntàries del text. Aquestes darreres han estat efectuades tant per Ortí com per una altra mà diferent i desconeguda, la qual elaborà l'índex que conté el manuscrit.³⁹ La intenció d'aquest escriptor desconegut fou traure profit dels poemes. Les sigles que usarem són:

D: alteració per mà desconeguda.

O: variant d'Ortí.

R: variant en Ribelles.

A: variant en baró d'Alcahalí.

La nostra edició respecta del tot la grafia del text. Hem desenvolupat les abreviatures, hem regularitzat l'ús de l'apòstrof, del punt volat, de l'accentuació, de les majúscules i les minúscules, del guionet i la puntuació, segons la normativa actual. Hem afegit entre claudàtors les reconstruccions evidents. Qualsevol altra intervenció serà assenyalada en nota a peu de pàgina.

JOAN M. FURIÓ VAYÀ
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGUILAR PIÑAL, F. (1991) *Bibliografía de autores españoles del siglo XVIII*, Madrid, CSIC.

ANGLÈS H./SUBIRÀ J. (1946) *Catálogo musical de la BNM*, Barcelona, CSIC.

BLASCO, R. (1983) *Col·loquis i raonaments*, València, L'Estel.

— (1984) *La insolent sàtira antiga*, Xàtiva, Ajuntament.

CASANOVA, E. (1989) «Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII», *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, PAM, pàgs. 57-80.

CLIMENT, J. (1979) *Fondos musicales de la Región Valenciana*, València, IAM.

— (1989) «La música», *Història del País Valencià*, vol. 3 pàgs. 245-359 Barcelona, Edicions 62.

COMAS, A. (1964) «La Decadència», *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel, vol. 6, pàgs. 434-518.

DAg = AGUILÓ, M. (1934) *Diccionari Aguiló*, Fabra/Montoliu (ed.), Barcelona, IEC.

DCVB = ALCOVER, A. M./MOLL, F. (1985) *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca.

DECat = COROMINES, J. (1991) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vol., Barcelona.

(39) Giner (1991:78) ja assenyala aquest tret.

- DRAC = AA.DD. (1970) *Diccionario de la Real Academia Española*, Madrid.
- ESCARTÍ, V. J. (1994) «Un villancet del segle XVIII a Sant Andreu de l'Alcúdia», *Programa de festes 1994*, l'Alcúdia, Ajuntament, pàgs. 101-103.
- (1994) «Sobre morfologia i fonètica valenciana del XVII i l'actual», *Estudis sobre morfologia valenciana*, Alcoi, pàgs. 31-75.
- (1998) *Memòria privada. Literatura memorialística valenciana del segle XV al XVIII*, València, Eliseu Climent.
- (1999) «Literatura del barroc a València», *Cabanilles i el barroc valencià*, València, Saó, pàgs. 15-26.
- ESCARTÍ, V. J./FURIÓ, J. M. (1998) «Celebració i literatura al segle XVIII», *Saó* 217, pàgs. 29-31.
- FERRANDO, A. (1983) *Els certàmens poètics valencians*, València, IAM.
- FUSTER, J. (1985) *La Decadència al País Valencià*, Barcelona, Curial.
- (1986) «Decadència i castellanització», *Caplletra* 1, pàgs. 29-36.
- (1989) «Llengua i societat», *Història del País Valencià*, vol. 3, pàgs. 219-233, Barcelona, Edicions 62.
- FUSTER, J. P. (1830) *Biblioteca valenciana* (dos volums), València, Ildefons Mompí.
- GINER, R. (1991) *Manuscrits del fons de la biblioteca Serrano Morales* (dos volums), València, Ajuntament.
- GONZÁLEZ, C./VALLÉS, V. (1997) *El templo de San Andrés apóstol de l'Alcúdia*, l'Alcúdia, Parròquia de Sant Andreu.
- LÓPEZ CHAVARRI, E. (1910) «Uns villancicos valencians de l'Ortell», *Revista Musical catalana*, juny 1910.
- MARTÍ MESTRE, J. (1991) *Les ordinacions de la costa marítima de València*, Barcelona, PAM/Universitat de València.
- (1997) *Literatura de canya i cordell al País Valencià*, València, Denes.
- MARTÍN GRAJALES, F. (1987) *Ensayo de una bibliografía valenciana del siglo XVIII* (dos volums), València, Diputació.
- MAS I USÓ, P. (1991) *Justas, academias y convocatorias en la Valencia barroca (1591-1705)*, tesi doctoral, Universitat de València.
- MOLAS, J. (1989) «La literatura catalana del barroc», *El barroc català*, Barcelona, Quaderns Crema, pàgs. 507-512.
- MORLÀ, P. J. *Poesies i col·loquis*, Ferrando, A. (ed.), València, IVEI.
- NADAL, J. M. (1986) «Usar de llenguatge artificios en el XVI», *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, PAM, pàgs. 89-125.
- ORELLANA, M. A. (1923) *Valencia antigua y moderna* (tres volums), València, Acció Bibliogràfica Valenciana.
- ORTÍ MAYOR, J. V. (1715) *Diario de lo sucedido en Valencia desde el día 3 de Octubre hasta el día 1º de Septiembre de 1715*, ms. 460 Biblioteca Universitat de València.
- PEDRAZA, P. (1981) *Barroco efímero en Valencia*, València, Ajuntament.

- PESET, M. (1987) «La reacció dels valencians després del decret de Nova Planta», *Revista de Catalunya* 11, pàgs. 57-68.
- PITARCH, V. (1972) *Defensa de l'idioma*, València, Eliseu Climent.
- QUEROL I GAVALDÀ, M. (1979) *Cançoners català dels segles XVII-XVIII*, Barcelona, CSIC.
- RAFANELL, A. (1989) «Notes sobre la interferència lingüística en la literatura catalana del barroc», *El barroc català*, Barcelona, Quaderns Crema, pàgs. 611-630.
- RIBELLES COMÍN (1943), *Bibliografia de la lengua valenciana* (tres volums), València.
- RIFÉ I SANTALÓ, J. (1999) «La música religiosa en romanç en el barroc», *Història de la música catalana, valenciana i balear* (cinc volums), vol. 2, pàgs. 53-96, Barcelona, Edicions 62.
- RODRÍGUEZ, J. (1747) *Biblioteca valentina*, València, Josep Tomàs Orga.
- ROMEU I FIGUERAS, J. (1991) *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII* (dos volums), Barcelona, Curial.
- ROSSICH, A. (1989) «Renaixement, manierisme i barroc en la literatura catalana» dins *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol.2, pàgs. 149-179, Barcelona, PAM.
- (1989) «Subordinació i originalitat en el barroc literari català: alguns paral·lelismes», *El barroc català*, Barcelona, Quaderns Crema, pàgs.531-557.
- RUIZ DE LIHORY, J. (1903) *Música valenciana: diccionario biográfico y críticos de músicos valencianos*, València, Doménech.
- SANSANO, G. (2001) «El Coloqui per a la festa de Nostra Senyora de la Esperanza: un exemple de contrafactum», *Teatre català antic*, Reichenberg (*en premsa*)
- SANCHIS GUARNER, MANUEL (1963) *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII, XVIII*, València, IAM.
- VIDAL MICÓ, F. (1735) *Historia de la portentosa vida y milagros del valenciano apóstol de Europa San Vicente Ferrer*, València, Josep Esteve Dolz.
- XIMENO, VICENT (1747) *Escritores del reyno de Valencia* (dos volums), València, Josep Esteve Dolz.

Edició

1

[75r] *Coplas sueltas para echar desde su carro los molineros en celebración de aver su Santidad concedido el ritu doble a San Vicente Ferrer para la universal Iglesia, en la processión de gracias que se hizo en Valencia, año 1726. Coplas sueltas.*

I

Si un ritu doble es celebra
nosaltres no ham de faltar,
puix si lo gros doble es diu,
lo que fa gros és lo pa.

II

5 [75v] Pare és Vicent de València.
Y si el pare al fill manté,
ofici que manté a tots
que el celebre és conseqüent.

III

10 De els ritus que té la Església,
este de ara el últim és,
y així no és molt atja ruido,
puix se ha acabat lo forment.

IV

15 Doble de precepte és hui
a la Església universal:
luego dehuen los molins
la aigua de son goitg soltar.

V

20 En esta festa que hui
a Vicent li fa València,
lo cariño és la tramutja,
lo goitg és la taravella.

VI

Ningú com los moliners
deu a Vicent aplaudir,
puix sabé desfer los cors
en la mola de el Juhí.

2

[162v] Geroglíficos para el altar de San Vicente Ferrer en la calle de el Mar. [165v] Poesías valencianas y castellanas para el adorno de el referido altar. *Dèzima en lengua valenciana.*

I

5 Tots celebren lo luïment
que en est altar huy adverteixen,
[166r] però no, no tots coneixen
un defecte, y ben patent:
que el saben és evident,

10 y sobre ser açò clar
ningú el sap adivinar.
Qual serà? Ningú diu res?
Puix ara el dich: sàpien que és
que esta nit se ha de acabar.

II

15 Per què li ha de celebrar
ab afecte reverent
al gloriosíssim Vicent
festa el carrer de la Mar?
Fàcil és de adivinar,
dihuen tots, y yo també.
Saben, puix, per què? Perquè
este carrer obsequiós
20 ho començà fervorós.
Mes per què? Perquè volgué.¹

III

25 Si en este ditjós carrer
a un chich va resuscitar,
just és que atja de durar
de esta memòria el plaer:
etern lo obsequi ha de ser,
puix fonch tan gran lo favor.
Y si ya entonces lo amor
se manifestà agrait,
30 ara és bé no es faza nit
miracle de este esplendor.²

IV

35 No puch deixar de culpar,
[166v] que el que costetja est festí
vulga dispondre'ns ací
a sent Vicent en altar;
diran que açò és regular
de tots los anys. No és rahó
ni és disculpa per això,
puix si Valls la festa fa,
40 en los balls bé es trobarà
dolzayna, però altar no.

3

[213r] *Poesías para el altar de San Vicente Ferrer en la calle de el Mar año 1731. Siendo clavario el doctor*
[en blanc] *Mora, médico.* [214v] Dèzimes valencianes.

5 I
Cert que me aplegue a apurar,
quant en este bàrrio oixch dir
que el clavari es sap lui
y no repara en gastar
per a fer vistós lo altar.
Yo no sé açò com pot ser,
y no ho tinch per verdader,
puix yo veitg a cada instant
que ell ab sa silla volant
10 al sant deixa en lo carrer.³

1 O: al marge dret: 1739.
2 O: al marge dret: sí
encerclat.
3 D: al marge dret: *adaliid*
1768 i +.

II
Ningú per necessitat
buscar vullga al doctor Mora,
perquè huy a qualsevol hora
trobarà dificultat:
15 lo hu, perquè estarà ocupat,
lo altre, per la molta gent;
y perquè si va corrent
se exposa a alguna bacada,
20 y que mude en sa cridada
de curació y de dolent.

III
El que es resolga a venir
ací per veure lo altar,
embelezat en bambar
no podrà saber què dir:
25 [215r] si tot ho vol aplaudir
(com serà molta rahó)
el posarà en confució
lo mateix aturdiment,
30 puix lo gran embambament
li embargarà la expressió.⁴

IV
Si ací sent Vicent Ferrer
a un chiquet resuscità,
y ara un metje és el que fa
memòria de este plaer,
35 molt bé pot tot lo carrer
el miratcle no dubtar;
quant per cosa singular
se advertix en tal succés,
40 que este miratcle tal és,
que un metje es vol confessar.⁵
[215v] En consonants forzats.

V
Ací y ha qui ven melons
y, pareixent un porrat,
una dona ven torrat,
45 altra diu: "Qui vol torrons?"
Baratos los calbizons
se troben a cada instant;
perquè tots van tropezant
de una espenta en altra espenta,
50 y la que se n'ix coenta,
corre a sa casa bramant.

4

[295r] *Poesías para adorno al altar de San Vicente Ferrer que se hace en la calle del Mar todos los años, siendo clavariesa mi señora la marquesa de la Casta, año 1745, en que, por ser catalana, pintó el milagro de quando en la carestía de Barcelona profetizó el santo el socorro, y con efecto vieron aquel día mesmo venir por el mar dos navíos cargados de trigo.* [296v] Dèzimes en valencià.

4 D: al marge dret: *adalid*
1768.

5 D: al marge dret: *adalid*
1768 i +.

I
Són tan estranyes les coses
que en vida y mort de tu es diguen,
Vicent, que per més que escriguen
les històries proditgioses,
5 tots admiren per pasmoses.

10 Y ho manifesta ben clar
aquest succés singular,
quant, segons ta profecia,
es véu que forment venia
a Barcelona per mar.

ii

15 Celebren (y ab gran rahó)
la cordial devoció
de qui lliberal costetja
est obsequi, y que festetja
a nòstron gloriós patró:
però qui creure podrà
(y en açò dubte no y ha)
de afecte tan verdader,
20 que a Vicent en lo carrer
a lo últim deixarà?

iii

Per a desterrar la mort,

25 uns navios de forment
varen veure de repent
de Barcelona en lo port.
Esta venturosa sort
Vicent la predigué avans
als confusos catalans,
que, com los véu aflitgits,⁶
30 llastimat de sos gillits,
aplica luego ses mans.

iv

[297r] Jove era encara Vicent
y sols de vint-y-cinch anys,
quant a l'advertir los danys
que ocasionava a la gent
35 la gran falta de forment
els profetizà, piadós,
que vindria milagrós
porció copiosa de blat
per a que lo Principat
40 es remediàs venturós.

v

Letor de Filosofia
Vicent era en Barcelona,
y vent la fam que allí els dóna
45 tanta aflicció, y agonía,
els digué una profecia:
com si sùmules llixquera,
y de la qüestió escriguera
del panis appensus, diu:
50 "Callau, fillet, que teniu
ya el forment casi en la era".

vi

Diaça era entonces lo sant
quant Barcelona patia
una fam que els aflitgia,

6 Al ms.: *aflitgis*.

55 tan cruelment exorbitant,
que estaven ya claretjant.
Però com diaca era,
y el Evangeli cantà,
una predicció els llanzà,
60 que perquè complida es vera
ixqué luego verdadera.

vii

Si tots los pronostiquers
(possem al Gran Piscator,
y altres de aqueste tenor)
ixqueren tan verdaders
65 com de Vicent los papers,
que nunca tingué banyats,

quedarien ben medrats
en son mentirós ofici.
70 Mes, qui espera benefici,
fugint de les veritats?

viii

No y ha en lo món desengany,
y és tan notòria esta mengua,
que van en un pam de llengua
75 buscant moltíssims cada any
a Torres, que és tot engany.
Quan altre, quant diferent,
lo pronòstich de Vicent
es mostrà! Torres sols tira
80 a mentjar per la mentira,
però el sanct donà forment.

ix

Encara que la abundància
los pronòstichs oferixen,
per si a soles no complixen
85 lo que promet sa jactància,
sinó diem sa ignorància,
però sanct Vicent Ferrer
fonch un home tant sancer,
y de tanta ingenuïtat,
90 que complí ab puntualitat
lo pronòstich que va fer.

x

[297v] Digues-me, sanct del meu cor,
qui et fica ara en almanachs?
Deixa-u per a els tirasachs,
95 no de pronosticador
vullgues tant gran deshonor;
fes com si foren capdells,
que a manera de fardells
tant les rahons emboliquen,
100 que com clar no les expliquen,
ningú entén, ni encara ells.

xi

Ni lo rey es va lliurar
de tant rara carestia,

105 puix aflitgit es vehia
per trobar-se sens mentjar.
O! A quin punt degué aplegar
una aflicció tan fatal!
Y si en lo Palau Real
110 fonch tal la angústia inclement,
quanta seria en la gent
que del rey no té el caudal.

xii

115 Un dumentge predicant
en lo Born de Barcelona,
piadós Vicent los pregona
que ya se anava acabant
la fam que durava tant;
però com esta aflitgia,
y gran mortaldat y havia,
no ho crehien: pues la gent
120 més desitjava forment,
que una alegre profecia.

[298v] *Sonetos valencians en consonants forzats.*

i

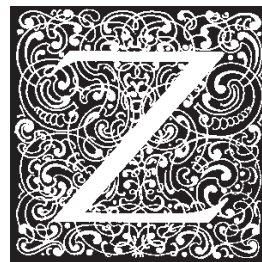
La gent no se'n recorda de dinar,
embelesada en veure y en oir
com se burla Vicent del gran visir
perquè no li faran, com a ell, altar.
5 Si com lo sanct volgués la fee abraçar,
y de sa secta pèssima futgir,
podria confiar y conseguir
que sa vida es poguera celebrar.
10 Si fes algun miratcle en est carrer,
y de virtut deixara bon olor,
la palma el coronara, y el llorer.

Mes si dura obstinat en son error,
al visir lo tindran per bachiller,
y a Vicent per profeta y per dotor.

ii

La fam a tots tenia com un cuch,
ya en Barcelona la mortalla, o sach,
la mort aparellava de son llach
lo trull més cert, que a tots los trau lo such.
5 Mes predicant Vicent al sabi y ruch
(segons de les històries ara ho trach)
lliurar-los oferí de tant gran bach,
com si fóra Evantgeli de sanct Luch.
[299r] Era el temps de l'ivern molt fort y sech,
10 la mar estava als núbols, y no poch;
raros crehien son profètich bech.

Però la predicció tingué son lloch;
puix de forment vingué tant copiós rech,
que ya la fam tirà el barret al foch.

[122r] *Para las fiestas que los carmelitas descalzos celebraron en Tarragona año 1727 por la canonización de San Juan de la Cruz.* Al gran concurs de les festes. En València i en consonants forzats.⁷ Soneto.

I

No y ha loch en la Església en ningun banch,⁸
ni yo el que trobar puch,⁹ a ningú el vench.
Per tanta gent el hu se li fa un trench,
altre, per una espenta, està en lo fanch.¹⁰

5 De veure com lo diable fa el¹¹ carranch
no és possible explicar el goitg que¹² prenh:
però no és molt se enrabie, ya ho¹³ comprench,
de Juan, y de la Creu¹⁴ que és son barranch.

10 Com lo conte que fas quant ací vinch,
el fa també qui té lo geni bronch,
com tants busquen son loch, yo poch loch tinch.

Mes encara que em quede com un tronch,
per veure la bulleta ací em detinch,
per a contar después a tots com fonch.

[122v] A la ràbia de el Infern per esta canonizació. També per a Tarragona, en consonants forzats, y en lengua valenciana. Soneto.

II

El que està de el infern en lo corral,
vent que Juan de la Creu és ya farol,
declarat de la Església per lo sol,
més negre està que el vi dins lo barral.¹⁵

5 Té més ràbies, que fulles un parral,
y tocant la sordina o¹⁶ caragol,
fet una mona es queda o¹⁷ formigol,
puix veu va el goitg a Espanya y Portugal.¹⁸

10 Quede's allà lo diable ab ràbies mil,
yo més sabrós me trobe que la mel
per les festes que es fan después de¹⁹ abril.

Soflame-li el furor son rústich pèl,
y de el infern estiga en lo barril
per una eternitat lanzant la fel.

6

[283v] *Para poner al lado de un retrato de san Pedro Pasqual que estava en un lienço de pared enfrente de la puerta de la iglesia de san Bartholomé, en donde fue bautizado.* [284r] *Al mismo assumpto de las dos dèzimas al passar por dicha calle las cruces de las parroquias en la processión que se le hizo a San Pedro Pasqual de Valencia.* Dèzima valenciana.

[284v] Si en esta trista ciutat,
quant Pere Pasqual naixqué,
sols se trobava la fe
per suma infelicitat
de est siti en lo llimitat,
ara que no y ha ningunes
opossicions importunes
passa per ací, com veus,

7 O: des de al gran concurs fins a forzats: escrit amb posterioritat.

8 D: escrit dalt: *no y à en este* (escrit dalt *aquest*) *carrer lloch franch.*

9 *trobar puch*: D, escrit dalt, *conseguit.*

10 D: al marge dret: *R i +.*

11 D: escrit dalt: *centenar Desamp.*

12 D: escrit dalt: *1767.*

13 D: escrit dalt: *+*.

14 *de Juan i de la Creu*: D, escrit dalt, *vent a Vicent Ferrer.*

15 D: al marge dret: *centenar Desamp.*

16 D: escrit dalt: *Desamp. 67.*

17 D: escrit dalt: *+*.

18 *va el goitg a Espanya y Portugal*: D, escrit dalt, *lo goitg d'esta ciutat lleal.*

19 *les festes que es fan después de*: D, escrit damunt, *la festa que fa en lo mes de.*

10 el sol brillant de les creus,
pues se eclipsaren les llunes.

7

[264v] *A la festiva translación del Santísimo Sacramento a su nueva capilla de la comunión en la iglesia del apóstol San Andrés, de Valencia; domingo 26 de Noviembre 1741, para las pilastras, y adorno de su templo en el día referido en que haze la fiesta la ilustre parroquia.* [266r] *Geroglíficos para la nueva capilla en la misma translación.*

I

Píntese el Sol en el ocaso.
Omnibus.
Encara que este senyor
de un puesto a altre se'n pasa
no deixa sa pròpia casa.

II

Píntese la Luna junto al Sol.
Utraque unum.
Per a favorir a tots
se unixen en aquest dia
el Sacrament y Maria.

III

Píntese un monte, de cuya cumbre se desprende un caudaloso río, que fertiliza un valle.
Irrigans universam terram.
Maria ab sa gran pietat,
y Christo ab son gran amor
mostren ací son favor.

IV

Píntese el Fénix sobre una hoguera, y la mariposa rondando una luz.
Ultra quid faciam?
Què espera més alcanzar,
qui llogra en esta ocasió,
en Maria protecció,
[266v] y Jesús dar-se en mentjar?

[267r] *Otros para el adorno de casa el marqués de Mirasol en la propia celebridad.*

V

[267v] Píntese un girasol.
Nunquam deficit.
Forzós és que hui segueixca
del Sacrament lo farol

qui es nomena Mirasol.

VI

Píntese el arco iris.
Serenitatis nuntia.
No tinga por la parròquia
en avant als contratemps,
puix la infinta pietat
santifica sos carrers.

vii

Píntese el rostro de hombre, azechando por una ventana.
Et admiratae sunt turbae.
En lo concurs que hui veitg,
estich des de ací mirant
com la gent està bambant.

viii

Píntese una hilera de naypes derechos, pero algo inclinados, como que el impulso del primero les haze caer.

Abyssus abyssum invocat.
En esta gran confusió,
més apresia es trobarà,
qui de una espenta caurà,
que no qui es trobe un dobló.

8

[239v] Coloqui per a la festa de Nostra Senyora de la Esperanza en lo any 1730, que es féu dins lo convent de senta Úrsola en València, essent clavaria la mare Mariana de sent Felip Neri, dita en lo món Mariana Oller y Albiñana.

- 1.- Valga'm Déu Nostre Senyor!
2.- Què té, mare Mariana?
Huy està de pesar? Que es burla?
No és de esta festa clavària?
5 Puix per què no es mostra alegre,
tota ampona?
- 1.- Calle, hermana,
que cert no estich per a chanzes.
2.-Puix no em dirà què té ara?
- 1.-Un gran pesar.
- 2.- Oy Jesús!
10 Pesar vosté? Cosa estranya.
- 1.- Puix per què no el puch tenir?
2.- No és possible que li faza
mella el pesar, a qui sempre
té la rialla en la cara.
15 Pesar diu què...
- 1.- Sí que el tinch,
y no com se vullga.
2.- E, vaya,
no tinga eixa condició.
[240r] Quant vinga el pare Albiñana
no lo y conte, puix creurà
20 que molt de véres li parla,
y se'n tornarà tot mústio
lo pobre tio a sa casa.
Més diga, quin pesar té?

- 25 1.- Es un pesar tan de marca,
que no admet consuelo.
2.- Diga'l,
que yo li done paraula.
1.- De què?
2.- De riure'm molt bé.
1.- Y quant?
2.- A l' instant que el sàpia.
1.- Cert que serà bon consuelo.
- 30 2.- És que yo supose, hermana,
que sent lo pesar de burles,
deu ser lo alivio de chanza.
1.- Mal ho pensa, perquè estich
en una tristor tan rara,
35 que a sent Luís Bertran daré
en la angústia quince y falta.
2.- Vaya, no prenga mohina:
diga clar lo que li passa,
que en lo món tot té remey.
- 40 1.- Tot? Tot? Tot?
2.- Tot, tot.
1.- Puix vatja.
Segons això, de trobar-lo
puch yo tenir confiança?
2.- Sí que lo encontrarà. Diga,
y no se ofegue en poca aigua.
- 45 1.- Mes no se me ha de burlar
si ixch en alguna empastrada.
2.- Diga, y no gaste rahons.
- 50 1.- Dich, pues, que ahir de vesprada,
component lo altar, a hon
fem la festa a la Esperanza,
pensant estava a mes soles.
2.- [240v] Diga, diga, què pensava?
1.- Que li fem molt poca festa.
2.- Puix què és lo que vol? Que atja
55 sermó y missa?
1.- No per cert;
perquè esta és festa privada
per a nosaltres només.
2.- Què volguera? Campanada?

- 60 1.- Tampoch.
2.- Que y haguera eixides
en lo campanar.
- 1.- Que gràcia!
2.- Per lo menys cohets en corda?
- 1.- No per cert.
2.- Que hagué donzayna?
- 1.- Jesús!, Jesús!
2.- Que els suïzos
tocaren los corns de caza?
- 65 1.- Esta és bona.
- 2.- Mes sens dubte
ya li endevine la maula.
Volguera jagants y nanos,
volguera una maixquerada,
70 volguera un corro de bous
y que y haguera una danza.
- 1.- Puix tot això no ho mereix
la Verge de la Esperanza?
2.- Luego açò volguera.
- 1.- Això
és lo que desitje ab ànsia.
- 75 2.- Jesús! Jesús! Qui ho creguera
de una persona tan santa,
tan circumspecta, tan grave,
tan seria, y tan mesurada!
80 No veu que això no pot ser.
No, no es torne colorada,
puix luego que algo li dihuen
es posa com una grana.
- 1.- [241r] Yo? Jesús!
2.- No ho pot negar:
85 si no, miren-li la cara,
que per més que ho dissimule
pareix que siga una flama.
Mes tornem a l'intent nostre.
Diga'm, diga'm, Mariana,
90 com vol que això se eixecute
ací dins?
- 1.- Com? Molt bé, hermana.
2.- Qui farà els jagants y nanos?
- 1.- Ay, dificultat!
2.- Ho és tanta,²⁰
que yo no li trobe eixida.
1.- Puix yo la trobe, y ben clara.

20 O: abans, ratllat: *no és tanta.*

- 95 2.- No ixca en alguna fredor.
1.- Com fredor?
2.- De les que gasta.
1.- Dich que ací dins los tenim.
2.- A hon estan?
1.- En esta sala.
100 2.- De modo que ara motetge
a alguna montja.
1.- Pensava
Que a Bàrbera jagant fera,
y nano a la mare Paula?
No só tan desvengony[i]da,
Que quant açò imatginara,
- 105 Ho avia de dir en públich.
2.- Ell ya està dit; mes no valga.
1.- No senyora: altra és ma idea.
2.- Diga sa idea, si és altra.
1.- Dich que nostra devoció
110 és lo jagant.
2.- Bé va ara.
1.- [241v] Perquè quant en totes veitg
lo amor que les acompanya,
per a celebrar les glòries
115 de esta reyna soberana,
tanta devoció no pot
ser ya més ajagantada.
2.- Bé ho discurreix; però diga'm,
en eixa idea que fragua,
qui farà els nanos?
- 120 1.- Dos mil
li'n donaré, si me enfada.
2.- En hu a soles me acontente.
Diga'm, què y ha ací que el faza?
1.- Nòstron rendiment.
2.- Bé diu.
- 125 1.- Puix de tan chiquet no parla,
y tot ell avergony[i]t
dos dits de terra no se alça.
2.- Ara va: puix ya tenim
nanos y jagants.
1.- Què falta?

- 130 2.- La altra cosa que volguera.
1.- Y qual és?
2.- La maixquerada.
1.- Això és molt fàcil de fer.
2.- Ací màixqueres?
1.- Què estranya?
Vosté és una de elles.
2.- Yo?
- 135 1.- Vosté, y totes.
2.- No ho alcanza
ma curta rahó. Què diu?
Màixqueres nosaltres?
1.- Sàpia
que esta nit totes ho són.
2.- [242r] Jesús! Per cert, Mariana,
em farà creure que y ha
140 vint dies en la semana.
1.- Diga'm: no és sa devoció
tan heroycament hidalga,
que de pur goitg y contento
el mateix fervor li balla?
- 145 2.- Confesse que la alegria
que huy la devoció em causa,
em fa éixir de mes casetes,
y crech que açò mateix passa
en quantes ací concorren.
- 150 1.- Puix mire ya declarada
ma idea: perquè este dia
la modèstia disfraqada,
per no perdre el ser modèstia,
a mitg ull son goitg declara.
- 155 2.- Bé està; mes la correguda
de bous, com vol que ací es faza?
Si falten los cadafals,
no veu ser cosa assentada
que ens farà futgir la por?
- 160 1.- Oy! Y que presto se esglaya!
No tinga por; ací té
una galotja pintada,
y farà una sort.
2.- Que es burla?
- 165 1.- No em burle. Ací té una lanza,
per si vol rajonear.
2.- Bons estam.
1.- Y si no basta,

- li donaré un machinet,
un punyalet y una espasa.
- 170 2.- Tinga's, tinga's, que de ohir-ho
tota me assuste.
- (Fa com que se'n vol futgir)
- 1.- *Què?*
- 2.- [242v] Vaig a tancar-me en la celda,
sinó és que dreta me'n vatja
a la enfermeria.
- 1.- A què?
- 175 2.- A que per sobresaltada,
em donen un cordial.
- 1.- No y ha perquè encordialar-la,
puix los bous que ací hem de córrer,
no són com los de la plaza
de el Mercat.
- 180 2.- Puix quins bous són?
- 1.- Yo els hi declararé ara:
de el Toril de la Tibieza
ix una fiera molt brava,
que té per nom.
- 2.- *Quin nom té?*
- 185 1.- La Indevoció: però acaba
al punt que a este corro ix,
puix una montja li clava
la Galotja de el Fervor.
El cor li travesa altra
190 ab la Lanza de lo Humil.
Qui la espera cara a cara,
y ab son esperit ardent,
que ferix més que una daga,
a la pobra Indevoció
195 la deixa sinse paraula,
y palpitant futg, perquè
ací no troba possada.
- 2.- En semblants bous també yo
vull pegar una cullerada;
200 perquè encara que no tinch
lo fervor que açò demana,
vull lo mèrit.
- 1.- [243r] Per a altre
ministeri la guardava.
- 2.- A qui? A mi?
- 1.- Sí.
- 2.- Per a què?

- 1.- Per a que entràs en la danza.
- 205 2.- Puix qui ha de ballar?
1.- Qui? Totes.
2.- Yo no puch.
1.- Per quina causa?
2.- Perquè en ma vida he sabut.
- 210 1.- Ell no té remey, germana,
vosté ha de entrar en lo ball.
Diga'm: el cor no li salta
de alegria?
2.- Així és.
1.- Puix mire
com sap, com brinca, y com balla.
- 215 2.- Ara ya estarà contenta:
perquè trobant-se clavària,
ha fet una festa nunca
vista ni representada.
1.- Encara no estich de el tot;
puix volguera.
2.- Què demana?
- 220 1.- Que com en totes les festes
y ha salve de cegos, atja
una salve, en què es termine
nostra festa.
2.- Bé me agrada,
y dich que yo molt gustosa
acompanyaré a cantar-la.
- 225 1.- Puix, mares, cantem la salve,
y ab devota consonància
consegueixca el fervor nostre
ser possessió la Esperanza.
230 Digam, puix, atgenollades,
ab rendiment y eficàcia:
- Cantam: *Salve Regina, mater misericordie.*
Representar: *Salve, Reyna de el cielo, y de la tierra (como se hallará al fol.176b.)*

9

[272r.] *Relació dels bultos, jagants,²¹ y nanos, del dia de sanct Vicent Ferrer, que un corbellot féu en sa terra. Llegit en la Acadèmia lo disapte. Romanç.*

21 O: per baix, escrit:
chagants.

22 A i R: *puig.*

23 A: *huitena* | R: *història.*

24 A i R: *l'Horta.*

25 A i R: *ductant.*

- 5 Puix²² de sanct Vicent Ferrer
en la huitava²³ ens trobam,
ni serà impropri lo assumpt,
ni lo idioma valencià.
[272v] De hu dels llogarets de la Horta²⁴
que sí fonch estich dubtant²⁵
Benimaclet, Alboraya,

10 Ruçafa, Benifaraitg,
 Benimàmet, Catarrotja,
 Picaña, Torrent, Albal,
 Masarrotjes, Burchasot,
 Masamagrell, Alaquàs,
 Mislata, Alfara, Godella,
 15 Benetúser, Albalat,
 Vistabella, Masanasa,
 Almàsera, Campanar,
 Manises, Silla, Moncada,
 Almuçafes, Alfafar,
 20 Beniferri, Aldaya, Foyos,
 Bonrepòs, Carpesa, el Grau,
 Chirivella, Borbotó,
 Museros, Paterna, Quart,
 Benifayó, Meliana,
 Rafelbuñol, o Patraix;
 25 puix són tants que, quant me pose
 a voler-me'n recordar,
 la mateixa multitud
 fa més la dificultat.
 De hu dels llogarets de la Horta²⁶
 30 (repeteixch,²⁷ y vaitg al cas,
 puix detenir-nos no és
 discurrir, sinó parlar),
 [273r] a veure la processó
 un corbellot afaenat
 35 vingué en dia que està sempre
 entre el dumentge y dimats.
 Era persona de molta
 presumpció, y, si parlam clar,
 era el prohóm del seu poble,
 40 el oratcle y el lletrat.
 Véu la processó y la bolta
 y en lo carrer de la Mar,
 a purs empellons y espentes,
 casi el portaven en alt;
 45 véu, al fi, la processó,²⁸
 y al seu poble se'n tornà:
 ya es suposa, fonch així
 que passaren los chagants.
 Enlora, de matinet,
 50 tot lo poble convocà,
 y digué en curtes²⁹ rahons
 estes paraules formals:
 "Ya sabeu, amichs, com yo
 55 a València vaitg anar
 per a veure de Vicent
 Ferrer la solemnitat;
 sabeu també com no avia
 yo en València estat jamay,
 60 y així lo que en ella viu
 tot me causà novetat,
 [273v] viu la bolta per a hon
 la festa avia de anar,
 que fonch una processó
 de admirable varietat:
 65 lo primer de tot portaven³⁰
 los tabals de la ciutat,
 que, com si foren uns chichs,
 viu que els anaven caixcant.³¹
 Demprés ab barbes postises

26 A i R: *de l'Horta*.
 27 A i R: *rapeteixch*.
 28 B i R: *después de la*
procesó.
 29 A i R: *cuatre*.
 30 A i R: *anaben*.
 31 R: *caicant*.

- 70 es seguien dos ancians,
y duyen dos vanderoles
que eren de groch y encarnat.
Seguien-se les vanderes
75 ab los mestres, y oficials
dels gremis, tots molt alegres
ab donzaynes, y tabals.
Inmediatament³² a estos
reparí uns hòmens tan alts,
80 que no sé com se trobaren³³
dones de estatura igual.
Al mateix temps viu també
uns altres, mes no tan grans,
y així estos, com aquells,
85 em paregueren casats:
puix de dos en dos anaven
ab sa muller al costat,
perquè el negre duya negra,
y la blanca duya el³⁴ blanch.
[274r] Així³⁵ com estos passaren
90 a l' instant me'n vaig anar,
puix per a mi no era vista
los frares y³⁶ capellans.
Per senyes, que per a vindre,
aní al Portal del Real,
95 puix tots los demés estaven
a aquelles hores tancats.
Molt me folguí quant vaig veure
un tan primorós altar,
que em paregué que tindria
100 de elevació cent mil pams,
bé que, per a millor veure'l,
me acostí, y em costà car,
per ser tal la confusió
que apleguí a ell tombetjant:
105 el hu em pegava un pesich,
altre un coscorró en lo cap
y si em descuide un poquet,
me hagueren tret ofegat;
la muntera se'm perdé,
110 la capa em caigué en lo fanch,
un coche casi em féu troços
y un rosí me atropellà.
[274v] Però lo que em satisféu,
fonch (si ho he de confessar)
115 los bultos de Sanct Esteve,
los nanos y los chagants.
Que lindo estrado y havia
de dames y de galans!
120 Cert pareixia visita,
sinó faltara el parlar.
Que del sanct era el bateitg
digueren, y ho vaig dubtar,
puix, per a ser-ho, faltaven
125 los ramellets y la sal,
però lo bateitg seria,
puix estaven congregats
la comare, los padrins,
lo retor y lo escolà.
130 Solament faltava qui
demanara caritat,
puix que bateitg sense pobres
crech que no se ha vist jamay.
- 32 A i R: *immediatament*.
33 A i R: *trobaven*.
34 A i R: *manca el*.
35 A i R: *axí*.
36 A i R: *ni*.

- 135 Bateix seria, puix com
sanct naixqué sanct Vicent ya,
per devoció en esta pila
es deuria batetjar.
Si no és que, com a profeta,
vera que en futura etat
140 avia de batetjar-se
allí sanct Luís Bertran.
[275r] Mes tornem, tornem als bultos,
que és lo que més gust me ha dat,
y a forza de la aprensió
145 pareix que·ls estich mirant.
Apenes entrí en la església,
y viu aparato tal,
quedí com la primer volta
que vaitg anar a la mar.
150 Sellavors, ab evidència,
coneguí lo meu engany,
puix creguí que·ls bultos eren
com digüen dels festetjans:
que en lo carrer estarien
155 ab sa capa arreboçats,
arrimats a algun cantó,
u de una porta al llindar.
Viu al virrey que portava
al pit un hermós collar,
160 si és que tinguera de fi
lo que tenia de fals,
a sa burlesca excelència
seguien-se, interpolats,
dames, cavallers, retor,
165 la comare y los jurats.
Per senyes que reparí
en les gramalles dels tals,
que unes eren de bellut
y altres eren de domàs.
170 [275v] Dien que uns bultos avien
apanyat los comedians:
desgràcia fonch dels vestits
sempre bultos adornar.
Tots los bultos junts fonch vista;
175 però puch assegurar
que molts que estaven en terra
mereixien lo taulat:
segons yo poguí conéixer,
per cert y per veritat,
180 que molts més que·ls bultos vists
foren los bultos bambants.
Si haguera Herodes de bultos,
com dels Inocents ni y ha,
bé crech yo que més de quatre
185 no es gozaren acostar.
Moltes vegades al dia
aní a veure'ls ab espay
y cada volta encontrava
més bultos ab varietat:
190 uns, per no parlar, ho eren,
y altres ho eren per parlar,
puix la llengua fa conéixer
qui és discret o qui és batjà.
195 Ara diu que ya no possen,
com ho possaven avans,

- en un altre tauladet
 un bisbe despinfarrat.
 [276r] Y fan bé, puix sols servia
 de rialles al mirar
 200 que tenia, ab desalinyo,
 torts la mitra y pectoral,
 y dava tals bendicions,
 que, al veure'l desmunyecar
 205 ab tal pressa, tots crehien
 no temia ossos la mà.
 Al³⁷ veure els chagants y nanos
 no menor goitg em causà,
 puix creguí avrien vengut³⁸
 210 de alguna retgió distant:
 eren molt baixets los huns,
 eren los altres molt grans:
 aquells, així com Davit,
 y estos, així com Goliat.
 215 Valga'm Déu, y que dispots!
 Que creixcuts³⁹ y que elevats!
 La Giralda de Sevilla
 no es pot ab ells comparar.
 Eren com lo Micalet,
 220 eren llarchs, com lo mal any,
 y eren redons com un bolo,
 o com la O de Sanct Juan.
 Espantant los⁴⁰ chichs anaven,
 puix pensaven, açorats,
 225 no que eren hòmens com ells,
 sinó mòstruos o⁴¹ afarams.
 [276v] Cases y havia en la bolta
 que, per lo carrer anant,⁴²
 podrien veure molt bé⁴³
 230 lo que avia en los terrats.
 Cascun dia, el desdetjuni⁴⁴
 és, que-ls serveix de almorçar,
 una barcella de arròs
 y una teulada de pa,
 235 a mitgdia ya es pot veure
 qual serà lo seu dinar:
 tant de gasto fan que tenen
 empenyada la ciutat.
 Tan llarga sa vida és,
 240 que-ls mateixos que ara y ha,
 en est centenar ixqueren
 y alcanzaren los passats,
 no passen dies per ells,
 ni tenen enfermetats,
 si no és que alguna vegada
 245 se'ls vinga a rompre lo cap.⁴⁵
 Però tenen tal paciència,
 y tanta animositat,
 que quant lo cap⁴⁶ se'ls apanya
 ni un queixit se'ls ou jamay.
 250 Ara mateix no puch dir
 si són moros o christians,
 puix crech no y ha⁴⁷ parròquia
 a hon estiguen batetjats,
 [277r] y encara que en Senta Creu
 255 estiguen domiciliats,⁴⁸
 nunca ixen de la parròquia,
 sinó quant van a trochar.
 Bé que en lo dia del Corpus
- 37 A i R: *el*.
 38 A i R: *serien venguts*.
 39 A: *creixents*.
 40 A i R: *als*.
 41 A i R: *mòstrons y*.
 42 A i R: *avant*.
 43 R: *podrien molt bé*
agafar.
 44 A i R: *desdijuni*.
 45 O: *ratllat, abans, alguns*
braç.
 46 O: *baix, ratllat, braç*.
 47 A i R: *que no y ha*.
 48 A i R: *avehinats*.

ixen ab uns grans cirials,
y per respecte al Santíssim
no porten sombrero al cap,
y corren tota la bolta
festius, y alegres dançant.
260 Mes si algú en caiguera, pobre
del que agafara davall.
265 Quant a sa casa se'n tornen,
sempre apleguen chens cansats,⁴⁹
y no y ha nit que aprofiten
ni els llansols, ni els matalafts.⁵⁰
270 Observen tan gran retiro,
que no ixen en tot lo any,
sinó tres, o quatre voltes,
y açò en grans festivitats.
Y és digne de admiració
275 veure que un retiro tal
ni a les chagantes ni nanes
(sent dones) fa novetat.
Davant dels chagants anaven
los nanos, y és ben pensat,
280 puix sempre és primer lo curt
per a aplegar a lo llarch.
[277v] Al veure'ls de esta manera,
em paregué ab realitat
que pareixien los mestres
285 quant porten los chichs davant.
Mes deixem estar los nanos,
puix si molt los rosegam,
com són tan chicorrotets
sense res se quedaran.
290 Esta volta la estatura
de algo els aprofitarà,
però sempre els més chiquets
solen ser més ben lliurats.
Esta, amichs, la relació
295 és de lo que viu allà,
Déu vullga que més bultos⁵¹
fins lo any que ve no vetjam.”

10

[135v] Villancet a l'apòstol sent Andreu. Per a l'Alcúdia, any 1727.

Estrivillo

Per més que Egea procònsul,
armat de cruel furor,
de Andreu la fina constància
5 rendir intentà orgullós,
no pogué, no,
[136r] ni encara entibiar,
assombrat, son fervor,
que quant lo cel socorre,
eficaz y piadós,
10 la còlera infernal
es converteix en por,
puix la gràcia, ab son poder,
infundeix a l' alento nou valor.

49 sempre apleguen gens cansats: A i R: jamay apleguen cansats.

50 A i R: matalaps.

51 A i R: nanos.

Coples

15 Egea cruel possà
a Andreu en una pressó,
perquè fera la violència
lo que no pogué el favor.

20 La pressó li serví a Andreu
de tan gustosa mansió
que ni el aflitxqué lo obscur,
ni el desmayà lo penós.

25 Manà después azotar-lo
y açò es practicà ab rigor,
que quant obeix la ràbia
es dobla la obstinació.

Vent en fi que per Andreu
tots los torments eren goitgs,
de una creu lo condena
a la dolorosa mort.

Recitat

30 Però, en tantes diabòliques porfies,
predicant estigué en la creu dos dies.

Ària

35 Al cel la ànima entregà,
rodat de un gran resplandor,
y en esta flama ens deixà
lum a la nostra foscó.